

La preposició silent d'alguns verbs de moviment local*

GEMMA RIGAU *Universitat Autònoma de Barcelona*

RESUM: L'objectiu d'aquesta nota és mostrar que els verbs de moviment local poden presentar comportaments intransitius i inacusatius.

PARAULES CLAU: verbs de moviment local, preposició de coincidència central, variació sintàctica.

ABSTRACT: The aim of this article is to analyse the intransitive and unaccusative behaviours of directional movement verbs.

KEYWORDS: directional movement verbs, central coincidence preposition, syntactic variation.

1. L'objectiu d'aquestes pàgines és revisar l'anàlisi dels verbs de moviment en català –o, com diria Alcover (1902-1903), dels verbs que denoten moviment local–, com ara *anar*, *arribar*, *venir*, *partir*, *entrar*, *sortir*, *eixir*, *tornar*, etc. Aquests verbs, tradicionalment considerats intransitius, a partir dels anys vuitanta van ser analitzats com a verbs inacusatius seguint les propostes de Perlmutter (1978) i Burzio (1986). Aquests autors distingeixen dos grans grups dins dels verbs intransitius: els verbs intransitius purs (o inergatius) i els verbs inacusatius (o ergatius). Els primers són agentius i no porten complement, com ara *riure*, *saltar*, *jugar*, *xiular*, *treballar*, etc. Els inacusatius, en canvi, són analitzats com a verbs que tenen un complement al qual no poden assignar cas acusatiu i, per això, en la majoria dels dialectes, aquest complement es presenta com el subjecte de l'oració. En són exemple *néixer*, *morir*, *faltar*, *sobrar*, *caure*, etc. El fet que el subjecte no sigui interpretable com un agent sinó més aviat com un pacient (o tema), fa que aquests verbs denotin certa passivitat o falta d'acció pròpia, per dir-ho una altra vegada amb els mots d'Alcover

* Aquest treball forma part dels projectes FFI2011-29440-C03-03 (MEC) i 2009SGR-1079 de la Generalitat de Catalunya. Agraïco els suggeriments i els comentaris d'A. Bartra, L. Gràcia, J. Mateu i M. C. Picallo.

(1902-1903). En general, entre els inacusatius s'hi compten els verbs de moviment local.

Tanmateix, Gràcia (1989) va posar en dubte les propostes d'anàlisi generalment acceptades per als verbs de moviment local del català i va mostrar que la diferència de comportament entre els verbs de moviment i els intransitius purs no és sempre clara. Gràcia (1989, § 4.2) aplica als verbs de moviment les proves d'agentivitat de Lakoff (1966), entre altres, i fa veure que es poden comportar com a verbs agentius amb més facilitat que els inacusatius de la classe de *néixer* i sense que calgui forçar-ne la interpretació. Són verbs que poden aparèixer en oracions imperatives (*Arribeu-hi puntualment*) i en subordinades seleccionades per verbs de la classe de *manar* i *obligar* (*Em van obligar a sortir*). A més, poden legitimar la presència d'adverbis de manera que expressen voluntat (*Van venir expressament*) i de complements finals (*Tornaré per ajudar-te*). Com Gràcia (1989), defensem que els verbs de moviment local tant poden tenir un comportament agentiu (1a) com un d'inacusatiu (1b). Malgrat tot, l'explicació que oferirem aquí s'aparta de la seva, basada en l'assignació dels papers temàtics d'agent i tema.¹

- (1) a. Els missatgers arribaran aquest vespre
- b. Aviat hi arribaran vents huracanats

La nostra proposta –ja defensada (Rigau 1997)– és que els verbs de moviment local no presenten un comportament unitari, sinó que poden aparèixer en diferents tipus de construccions: una d'agentiva (la intransitiva) en què el verb expressa una acció, i una altra (la inacusativa) en què el verb no té aquest caràcter agentiu. Com veurem més endavant, la construcció inacusativa és impersonal, encara que el verb i el sintagma nominal concordin. Defensem que aquesta concordança és només concordança de nombre i no de persona gramatical.

2. Pel que fa a l'ús intransitiu, observem que els verbs de moviment local tenen, com altres intransitius, un correlat transitiu format pel verb lleuger *fer* i un nom amb la mateixa arrel que el verb sintètic. Així, de la mateixa manera que el predicat *fer badalls* equival a *badallar*, *fer crits* a *cridar* i *fer salts* a *saltar*, trobem que *fer arribada* equival a *arribar* (*El comboi va fer arribada a Tortosa a les sis de la matinada*), *fer eixida* a *eixir* (*A l'estiu feien eixida a Sant Elm*) i *fer entrada* a *entrar* (*Tres pilars de 4 caminant van fer entrada a la plaça per tres carrers diferents*).²

1. GRÀCIA (1989) apunta una línia d'anàlisi que comprèn també l'ús transitiu d'alguns d'aquests verbs: *Has d'entrar la roba i baixar les ampolles*. Aquí no tractarem aquesta construcció.

2. Aquest paral·lelisme no implica que l'estructura argumental bàsica dels verbs de moviment local amb sentit agentiu sigui la dels intransitius de la classe de *badallar* 'fer badalls': [VVN] (vg. HALE i KEYSER 1993). Ben segur que la dels verbs de moviment és més complexa.

Tanmateix, és ben sabut que, a diferència d'altres intransitius purs com *udolar*, els de moviment local poden presentar un comportament típicament inacusatiu, ja que poden dur un sintagma nominal escaritat postverbal (2a), el qual pot ser representat pel pronom *en* (2b).

- (2) a. Han vingut llobatons / Han nascut llobatons / *Han udolat llobatons
- b. N'han vingut / N'han nascut / *N'han udolat

Per què els verbs de moviment local poden actuar com a verbs intransitius purs i també com a inacusatius? Què provoca aquest doble comportament? Atribuïm el comportament inacusatiu dels verbs de moviment local a la presència en l'estructura sintàctica d'una preposició abstracta, d'una preposició fonològicament buida però amb propietats sintàctiques i semàntiques. Aquesta preposició és una preposició de coincidència central amb el significat proper al de la preposició *amb* en una oració com *La pau sigui amb vosaltres*. Per Hale (1986), una preposició de coincidència central és una preposició estativa que expressa una relació segons la qual una entitat queda associada o en contacte amb una altra entitat. D'acord amb això, els inacusatius de moviment són verbs afectats per una preposició o, dit d'una altra manera, verbs als quals s'ha incorporat una preposició. Això fa que el predicat en aquestes construccions sigui un predicat complex format per un verb i una preposició estativa abstracta. I, quins són els efectes d'aquesta incorporació? Són, entre altres, la pèrdua o la dilució del caràcter agentiu del predicat, la seva capacitat per assignar cas inherent (anomenat cas partitiu perquè el pot expressar el pronom *en*) i el caràcter impersonal de la construcció.

a) Benveniste (1966) i més endavant Freeze (1992) i Kayne (1993), entre altres, han defensat que determinats verbs estatus són producte de la incorporació d'una preposició. Aquests lingüistes analitzen el verb *avoir* del francès com el verb *être* al qual s'ha incorporat una preposició. Aquesta mateixa anàlisi també ha estat proposada per al verb existencial *haver-hi* (*Hi ha molta aigua*), per als existencials deòntics com *caldre* (*Hi cal molta aigua*) i també per als verbs intransitius (*treballar*, *jugar*, *ballar*, etc.) i alguns verbs transitius lleugers (*posar*, *dir*, *fer*) del català quan apareixen en construccions de sentit existencial (Rigau 1997, 2005). Es tracta, doncs, d'una estratègia productiva, com mostren les oracions de (3) i (4), inspirades o extretes de Solà (1990, 1994).

- (3) a. En aquesta fàbrica hi treballen immigrants
- b. Hi han jugat equips de primera divisió [parlant d'un estadi]
- (4) a. Què hi posa/diu, a la pàgina 26?
- b. Aquí hi fa pudor de cremat

Encara que portin un verb d'acció, les oracions de (3) han perdut el valor agentiu i tenen clarament un sentit existencial o, com diu Par (1923, p. 149), d'indicador d'esdeveniment. Observem que (3a) predica l'existència d'una propietat: la propietat de tenir treballadors immigrants. De fet, les oracions de (3) poden ser parafrasejades per una oració amb el predicat existencial *haver-hi*: *Hi ha immigrants que treballen en aquesta fàbrica, Hi ha equips de primera divisió que hi han jugat*, respectivament. Com veurem més endavant, el clític *hi* de (3) fa la mateixa funció que en les oracions amb *haver-hi*: és l'expressió de la impersonalització.

Les oracions (4) contenen un verb transitiu que ha perdut el valor agentiu a causa de la incorporació d'una preposició abstracta i no hi ha lloc per a un subjecte agent (e.g., *l'editor*). Això fa que siguin oracions impersonals. Així, (4a) pot ser parafrasejada per *Què hi ha, a la pàgina 26?*³

b) Tot seguit veurem que el català nord-occidental ens ofereix una prova ferma del caràcter impersonal de les oracions en què els verbs de moviment local actuen com a verbs inacusatius. En aquest parlar, les oracions equivalents a les (3) no presenten concordança entre el verb i el sintagma nominal, tal com va subratllar Solà (1973, 1987, 1990, 1994).

- (5) a. En aquesta fàbrica hi treballa immigrants
- b. Hi ha jugat equips de futbol de primera divisió [parlant d'un estadi]

Defensem que les oracions de (3) són tan impersonals com les de (5) del nord-occidental. Les oracions de (3), com les de (5), no poden aparèixer en primera o segona persona, perquè no expressen persona gramatical. Encara que a (3) hi hagi concordança en nombre entre el verb i el sintagma nominal, no hi ha concordança de persona gramatical perquè es tracta d'oracions impersonals. Si en totes aquestes oracions la morfologia verbal s'expressa en tercera persona és perquè aquesta és la persona morfològica amb què les llengües com el català presenten els verbs de les oracions impersonals (Benveniste 1966). Però, per què a les oracions de (3) hi ha concordança en nombre i a les de (5) no?

En realitat, en català existeixen dos patrons de concordança diferents, patrons que també s'observen en altres llengües romàniques. Pel que fa a la concordança en les construccions existencials, el nord-occidental es comporta com el francès i l'occità, mentre que el central o el valencià segueixen el patró que també trobem en castellà, en italià i en portuguès. La diferència entre els dos patrons està en el fet que

3. L'oració *Què hi posa l'editor, a la pàgina 26?* no és paral·lela a la de (5a). Es tracta d'una oració personal i el verb és d'acció. Encara que hi hagi el clític locatiu *hi*, aquest no impersonalitza perquè no està relacionat amb una preposició incorporada al verb. Per a una anàlisi més detallada de les oracions de (5), vegeu RIGAU 1997.

en nord-occidental la manca de la propietat de persona gramatical comporta la manca de la propietat de nombre, mentre que en els altres parlars, en general, quan l'oració és impersonal, com ara a causa de la preposició incorporada i de la presència del pronom *hi*, la manca de la propietat de persona no comporta la manca de la propietat de nombre i el verb concorda amb el sintagma nominal, si a l'oració n'hi ha un (Rigau 1997, 2005).⁴ Aquests patrons s'apliquen també als verbs deòntics, que a més del clític *hi* poden dur un pronom datiu (*Li cal diners/ Li calen diners*).

3. El comportament dels verbs de moviment local no és pas diferent del dels verbs de les oracions de (3) i (5). Al costat del comportament intransitiu, mostren un comportament inacusatiu, tal com hem vist a (2). Com a (3) i (5), assumim que a (1b) –*Aviat hi arribaran vents huracanats*– l'estructura del verb és complexa. El predicat no està format només pel verb de moviment local, sinó pel verb i una preposició abstracta de coincidència central. Aquesta preposició afecta el verb sintàcticament i semànticament. Des del punt de vista sintàctic, la preposició imposa al verb el seu especificador (el pronom clític) i el seu complement (un SN). A (6) es representa molt simplificadament l'estructura d'una oració inacusativa amb verb de moviment local:

(6) [V [clític P SN]]

El verb selecciona com a complement una oració reduïda que té com a predicat una preposició abstracta de coincidència central que relaciona dos elements: un clític locatiu o datiu⁵ com a especificador i un SN com a complement. Quan la preposició passa a formar part del verb (V+P) per constituir un predicat complex, hi aporta els seus arguments. D'aquesta manera, el SN passa a ser també el complement del V, complement que rep cas partitiu, representable per *en*. L'assignació d'aquest cas és responsabilitat de la preposició i no pas del verb i s'assigna a sintagmes nominals que no siguin definits.⁶ Pel que fa al clític, esdevé l'expressió del caràcter impersonal de l'oració, la qual no pot legitimar un argument extern o subjecte agent, perquè el verb està afectat per la preposició. Com a conseqüència, el clític adjuntat al verb actua com un subjecte locatiu o datiu.⁷

4. Sobre el comportament dels verbs existencials pel que fa a la concordança en nombre en els grans dialectes del català, vegeu RIGAU 1994.

5. Sobre la proximitat entre les nocions de locatiu i datiu, vegeu JESPERSEN 1924. Els verbs de moviment, com els deòntics (*caldre, urgir*, etc.), poden aparèixer amb un clític locatiu o amb un clític datiu que actua com a subjecte lògic.

6. Distingim el cas partitiu del cas genitiu, també representat pel clític *en*. Aquest darrer cas és assignat al nucli del SN per un quantificador explícit o implícit en determinats contextos sintàctics: *En té molta, de son* i *En té, de son*.

7. També en altres llengües trobem verbs de moviment en construccions impersonals: *There arrive ten guests* (anglès), *Il arrive des trains* (francès).

- (7) a. Ara hi va un huracà, cap al Carib
- b. Aquí hi vénen molts turistes / Aquí hi ve molts turistes (Solà 1973, p. 15)
- c. Em venien ganes de riure / Em venia ganes de riure (nord-occidental)
- d. Només li arribaven factures / Només li arriba factures (nord-occidental)⁸

El clític *hi* sol quedar sobreentès quan el lloc és el lloc dític (el de l'emissor i/o el del receptor):

- (8) a. Ja entren clients / Ja entra clients (nord-occidental)
- b. Tornen temps de lluita / Torna temps de lluita (nord-occidental)
- c. Vindran més pluges / Vindrà més pluges (nord-occidental)

Des del punt de vista semàntic, la incorporació de la preposició abstracta al verb atorga al predicat complex un valor estatiu existencial o possessiu, la qual cosa dilueix el valor agentiu del verb de moviment local. Observem que les oracions de (7a-b) poden ser parafrasejades pel predicat existencial *haver-hi* i les que contenen un datiu (7c-d) pel verb *tenir*.

- (9) a. Hi ha un huracà que hi va, cap al Carib
- b. Tenia ganes de riure

La presència de la preposició abstracta pot influir també en la selecció de l'auxiliar aspectual en alguerès, un parlar que disposa, com altres llengües romàniques i el mateix català antic, dels auxiliars *haver* i *ser*. Segons Pais (1970, p. 140), en alguerès els verbs de moviment local amb sintagma nominal definit –usats intransitivament, diríem nosaltres– apareixen amb l'auxiliar *ser* (*Hi és vengut lo pare*), mentre que el sintagma nominal indefinit o escarit comporta la presència de l'auxiliar *haver*: *Hi ha vengut hòmens, N'hi ha tornat deu* ('N'hi ha deu que han tornat').⁹

4. Amb aquesta nota hem volgut col·laborar a clarificar el comportament intransitiu i inacusatiu que poden presentar els verbs de moviment local. Com ha assenyalat Rosselló (2002, § 13.3.3), «si hi ha una classe de verbs que soscavi les idees tradicionals sobre la (in)transitivitat i que ens obligui a relativitzar-les o a matisar-les, aquesta és sens dubte la classe dels inacusatius». És pertinent recordar aquí que

8. Cal no confondre (7d) amb una oració com *Li ha arribat l'hora* on *li* actua com un datiu possessiu equivalent semànticament a *seva* (*Ha arribat la seva hora*).

9. KAYNE (1993) va mostrar que la distribució dels auxiliars *ser* i *haver* depèn de diversos factors, com ara de l'estructura sintàctica de l'oració, del temps oracional i de la persona gramatical. Podem afegir-hi ara que en determinats parlars la selecció de l'auxiliar és sensible a la presència d'una preposició de coincidència central.

l'atenció sobre els verbs de moviment en oracions impersonals es deu a Fabra (1956, § 43-46), concretament quan diferencia quatre tipus de proposicions del català i agrupa, d'una banda, el tipus I i II exemplificats amb oracions personals amb predicat verbal (*El nen plora*) i no verbal (*El regle és curt*) i, de l'altra, els tipus III i IV exemplificats per oracions impersonals, mancades de subjecte. Els exemples del tipus III són *Plou* i *És clar*, mentre que el del tipus IV conté justament un verb de moviment local i un sintagma nominal indefinit: *Ha arribat un parent meu*. Sobre aquest darrer punt, escriu Solà (2009, § 1.5.1b): «[É]s probable que [Fabra] sigui el primer gramàtic mundial de tractar el fenomen amb una visió tan completa i moderna. Completa perquè singularitza la construcció com una de les quatre essencials de la llengua i perquè relaciona verbs aparentment tan distants com *arribar* i *haver-hi*; i moderna perquè (com han fet veure Bonet 1991, p. 57-58, 364-368, i Rosselló 2002, § 13.3.3) el nostre autor estableix els quatre tipus d'oracions (que ell anomena "proposicions") no segons les característiques dels verbs sinó segons que a l'oració hi hagi o no hi hagi un "argument extern a la predicació", és a dir contraposant les oracions que tenen un subjecte dels que hem anomenat "agents" a les oracions que tenen un element integrat en la part predicativa de l'oració [...]». Tanmateix, Fabra (1956, § 95) admet explícitament que els verbs de moviment local poden ser verbs d'acció en una oració no impersonal quan descriu les construccions finals legitimades per un verb agentiu: *Haviem anat a Girona per veure el nostre pare* i *Havia vingut per saludar-la*.

Manllevant les paraules a Ferrater (1981), volem acabar dient que aquestes ratlles ens han servit per donar una mica de corporeïtat objectiva a la nostra admiració per Fabra.

Bibliografia

- A. M. ALCOVER, «Qüestions de llengua i literatura catalana», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, 1, 1902-1903, p. 209-556.
- É. BENVENISTE, *Problèmes de linguistique générale*, París: Gallimard, 1966.
- S. BONET, *Els manuals gramaticals i la llengua normativa. Estudis de gramatografia catalana contemporània*, tesi doctoral, UB, 1991.
- L. BURZIO, *Italian Syntax*, Dordrecht: Reidel, 1986.
- P. FABRA, *Gramàtica catalana*, Barcelona: Teide, 1956.
- G. FERRATER, «Les gramàtiques de Pompeu Fabra», dins *Sobre el llenguatge*, Barcelona: Quaderns Crema, 1981, p. 3-12.
- R. FREEZE, «Existential and other locatives», *Language*, 68, 3, 1992, p. 553-595.
- L. GRÀCIA I SOLÉ, *Els verbs ergatius en català*, Ciutadella: IME, 1989.

K. HALE, «Notes on world view and semantic categories: some Warlpiri examples» dins *Features and projections*, comp. per P. Muysken i H. Van Riemsdijk, Dordrecht: Foris, 1986, p. 233-254.

K. HALE I S. J. KEYSER, «On Argument Structure and the Lexical Expression of Syntactic Relations» dins *The View from Building 20: Essays in honor of Sylvain Bromberger*, comp. per K. Hale i S. J. Keyser, Cambridge, MA: The MIT Press, 1993, p. 53-109.

O. JESPERSEN, *The philosophy of grammar*, Londres: George Alen & Unwin Ltd., 1924.

R. S. KAYNE, «Toward a Modular Theory of Auxiliary Selection», *Studia Linguistica* 47, 1993, p. 3-31.

G. LAKOFF, «Stative Adjectives and Verbs in English» dins *Report NSF-17*, Harvard Computational Laboratory, Cambridge, MA, 1966.

J. PAIS, *Gramàtica algueresa*, a cura de P. Scanu, vol. I, Barcelona: Barcino, 1970.

A. PAR, *Sintaxi catalana*, Halle: Verlag von Max Niemeyer, 1923.

D. PERLMUTTER, «Impersonal Passives and the Unaccusative Hypothesis», dins *Proceedings of the Fourth Annual Meeting of Berkeley Linguistic Society*, ed. J. J. Jaeger et al., Berkeley: UCP, 1978, p. 157-189.

G. RIGAU, «El comportamiento sintáctico de los predicados existenciales en catalán», *Revista de lengua y literatura catalana, gallega y basca*, III, 1994, p. 33-53.

G. RIGAU, «Locative sentences and related constructions in Catalan: ésser/haver Alternation», *Theoretical Issues at the Morphology-Syntax Interface*, comp. per A. Mendikoetxea i M. Uribe-Etxebarria, Bilbao: Euskal Herriko Unibersitatea, 1997.

G. RIGAU, «Number agreement variation in Catalan dialects», dins *The Oxford Handbook of Comparative Syntax*, comp. per G. Cinque i R. S. Kayne, Oxford: OUP, 2005, p. 775-805.

J. ROSSELLÓ, «El SV, I: Verb i argument verbals», dins *Gramàtica del català contemporani*, vol 2, dir. de J. Solà et al., Barcelona: Empúries, 2002, p. 1797-1857.

J. SOLÀ, *Estudis de sintaxi catalana* /2, Barcelona: Edicions 62, 1973.

J. SOLÀ, *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*, Barcelona: Edicions 62, 1987.

J. SOLÀ, *Lingüística i normativa*, Barcelona: Empúries, 1990.

J. SOLÀ, *Sintaxi normativa. Estat de la qüestió*, Barcelona: Empúries, 1994.

J. SOLÀ, «Les gramàtiques de Pompeu Fabra de 1956 i 1946», dins *Pompeu Fabra. Obres completes*, vol. 6, dir. per J. Mir i J. Solà, Barcelona: Proa, Moll, Edicions 62, Edicions 3 i 4, Enciclopèdia Catalana, 2009, p. 273-458.